

Urtaroen nahasmendua

Abuztuko opor osteko galbana gainetik kendu ezinda hasi naiz lerrook idazten, ez oraingo baizik udaberri amaierako liburu berriez zertxobait esateko, hain zuzen ere zuek udazken bete-betean irakurriko duzuen komentarioa. Atlantikoa zeharkatuz hegazkin bidaia luze horietako baten ondoren sortzen omen den ordutegi desfasearen antzeko bat sortzen dit honek, urtaroen nahasmendua. Ea gainditzen dugun, patxada eta lana elkartuta, oso lagunak diren ez dakit baina.

Aitzindariei gorazarre

Ez dakit Borgesek-edo esan zuen, guztiaren azken helburua ahazturan urtzea dela; Luis Berrizbeitia gure poeta gorrenak erantsi zion, umore beltz tanta batez, euskaldunok lehenago iritsiko ginela helmugara. Gauzen berezko mar-txa izango da beharbada, baina triste samarra ere bada gero, ikustea nola sasoiko idazleak klasikotzat jotzen ditugun eta atzo goizekoak erabat ahazten. Ez haiekin akordatzen ez garelako, baizik (okerrago dena) ezagutu ere egi-ten ez ditugulako.

Horietako bat da Andima Ibiñagabeitia. Izen bitxiko idazlea, Elantxoben sortua, gaztaro osoa jesuitatzako bi-dean eman zuena, Lagundia 36ko gerra aurrean bertan utzia, 2. Mundu Gerran Bilbon espioitzan jarduna, eta ondoren erbestealdi luzea nozitu zuena, Parisen, Guatemalan eta Venezuelan, 1967an Caracasen hil zen arte. Horraino biografia, zabalxeago edo estuxeago euskal entziklopedietan behinik aurki daitekeena. Baina literatura bat ez da bere egileen biografia, haien testuen bizia baizik (testu horiek irakurriak izatea, alegia), idazle baten ekarpen soziala bere obra da.

Eta orain, nire galdera: nork zuen ezaguna eta irakurria Andimaren lana? Lau filologo kenduta, inor gutxik (ez da salaketa, aitortpena baizik, nik neuk ere ez bainion lerrorik irakurri). Ezezagutza orokor hori konpondu nahian prestatu du Pako Sudupek *Andimaren Idazlan Hattatuak* izeneko liburua. Bide batez esanda, Pako Sudupe azkoitiar prestu honi ere egin beharko zaio bere lanaren aitortza, bitarteko eta laguntzarik gabe gutxi bezala ari baita euskal erresistentzia kulturalako katakunbetan ibili zirenen lanak ezagutarazten: Nemesio Etxaniz, Andima bera...

Eta orain zuen galdera: zer du liburu honek aipagarri, ezaugarri, irakurketaren merezigarri? Artikuluak dira berez liburuaren edukia, prentsaren bitartez zabaldu baitzuen Andimak bere lana. Sudupek egin du artikuluan hautapen eta sailkapena, hiru arlo hauetan: kultura, literatura, politika, eta hiru arlo horien arabera egilearen definizio hirukoitz bat ere egin dezakegu: jakintzazale, euskaltzale, abertzale; ezaugarri horietako bakoitzean muturrekoa gainera, txepelkeria guztien kontrakoa, eta gauza guztien gaintik langile nekagaitza, lagun fidela, gazteen bultzatzaile aspergabea. Hala ere, ez dut hagiografiarik egin nahi, horrelako sobera egiten baita: 50eko hamarkadako euskal kultura eta gizarteko giroa interesatzen zaiorenentzat da liburu hau gomendagarri.

Hala ere, Andimaren alderdi bat egiten zait niri deigarri. Bera da (eta bere lagun Zaitegi) euskaltzale modernoaren eredia finkatu duena, gerraurreko euskaltzalearenekin zerikusirik ez duena: laikoa, euskara gai guztietarako erabiltzen duena, euskararen apologiak erdaraz egiteari uzten diona, hizkuntza beste helburuen menpe jartzen ez duena, gogorra, iraunkorra eta kontsekuentea. EHEkoek patroi bat beharko balute, Andima hauxe aholkatuko nieke nik.

Karlismoa bizi da oraindik

Jose Luis Alvarez Enparantza, gure Txillardegia dugu Andimak finkatu zuen estilo horretako euskaltzale ezagun eta

aipagarrienetakoa. 70 urte bete ditu aurten eta lanean segitzen du oraindik, beti bezain gartsu eta kementsu. «Aberriaren Guraso» titulua izango luke gutxienez gurea nazio burujabea balitz, baina hala ez denez lagunen omenaldi txiki baina kuttunak jasoko ditu: UEUrena, *Jakin*-ena...

Omenaldia erretiroaren sinonimo izaten da ordea, eta Txillardegik jo eta ke jarraitzeko asmoa du oraindik: aurten plazaratu du bere azken liburua, bere aurreko guztiak baino luzeagoa gainera. *Putzu* du titulua, eta gazte urduri batek 2. karlistaldian izandako kezka, borrokak eta joan-etorriak kontatzen dizkigu, luma arin eta beroz. Orain dela ia 130 urteko kontuak gaurkotasun osoz irakurtzen dira bertan, edo egileak interesez aurkezteko dohain berezia izan duelako, edo gauzak gehiegi aldatu ez direlako. Hala ere, tarteka datuen ugariak eta xehetasunen zaintzeak bigarren mailan uzten du fikzioaren garapena. Generoa hibridoa baita berez eleberri historikoarena.

Leizarraga gaurkotu bat

Narratzaileen obrak izan dira azken hilabeteetako nobedade jakingarrienak, eta ezaugarri bat aipatzekotan kontu moduen ugaria azpimarratuko nuke, nor bere estiloa, bere bidea egiten ari den seinale.

Manu Erzilla da Pott talde mitikoko partaide misteriotsuena, agerpen publiko gutxien egiten duena eta, horrenbestez, jendeak gutxien ezagutzen duena. Hamar urtean behin edo atera izan du libururik: poesiakoak orain arte, eta nobela bat oraingoan, *Ez* izenburukoa.

Erzillaren lana zehazteko datu bat jakitea komeni da: Federiko Krutwigek sortu eta gidatzen zuen Jakintza Baitha taldeko kidea dela (edo zela; ez dakit sortzailea hilez gerortik taldeak jarraitzen duen); horrek gutxienez hizkuntza modu jakin bat hautatzera eramana du: hizkuntza kultura, periodo luzeetakoa, mailegu anitz darabiltzana, zehaztasun lexikal eta sintaktikoaren onetan, euskara batuaren arauak betez nolanahi ere. Efektua bitxi samarra da, aitortu behar dut, baina gutxi gorabehera horrelatsu

imajina liteke izango zatekeela euskara idatzia Joanes Leizarragaren bideak aurrera egin balu.

Idazkera jantzi eta zail samar hori bat dator egilearen estiloarekin ere: oso gutxi dira nobelako gertakariak, bate-re ez elkarrizketak, barne gogoeta eta analisi xehe, zehatz ia obsesibo bat da testua, irakurleak lehenengo orrietan aspertuta alde batera uzten ez badu azkenerako ahalmen hipnotiko bat ere izan dezakeena. Deigarria da kokapena ere: Zuberoatik ekialdera dagoen Pirinioa, Aspe deritzan ingurua, izenak berak salatzen duen moduan noizbait euskalduna izandakoa.

Batetik bestera

Javi Cillero ez da idazle ezaguna izango zuetako askoren-tzat, dagoeneko lau liburu sortu eta mordoxka bat itzuli baditu ere. Ez da harritzekoa ere ez ezagutze hori. Itzultzaileei ez baitzaie jaramon handirik egiten, eta bere aurreko liburuak haurrentzat edo antzerkizkoak izan baitira, inor gutxiri axola zaizkionak alegia (aurreko alean Cilleroen antzerki lan saritu bat aipatu eta goraipatu genuen: Donostia Hiria irabazitako *Uztailaren laua, Renon*). Orain, berriz, askoz publiko zabalagoa lor dezakeen liburua plazaratu du: *Hollywood eta biok*.

Izenburu estatubatuar horrek izan dezake zerikusiren bat egilearen joan-etorriekin: bilbotarra da Cillero, baina Nevadako Renon eman zituen zenbait urte, hango unibertsitateko euskal ikasketen sailean, eta orain berriz Suitzako Genevan bizi da, nazioarteko erakunderen batean itzultzaile.

Aberastasun geografikoa, ikusten duzuen bezala, eta aberastasun literarioa era berean. Obra bakarra da *Hollywood eta biok*, baina hor barruan liburu bat baino gehiago dagoela esan liteke: 30 bat ipuin dira, oso diferenteak elkarren artean: labur, ertain eta luzeak, absurduak eta errealistak, amerikar estilokoak nahiz kokapenez euskaldunak, estiloz ere hango eta hemengo moldeei jarraitzen dietenak...

Buru argia eta esku ona ditu Cillerok, ipuingilearen dohain inportanteak biak ere, eta istorio onak idatzi ditu benetan. Aholkuren bat ematekotan, hauxe esango nioke nik: aniztasunerako ahalmena izanik ere, agian indar gehiago eduki dezakeela obra batek estilo edo motibo aldetik batasun puntu batetik abiatuz gero. Dena dela, liburu gomendagarria zalantzarik gabe.

Miranderen miresleak

Lehiaketek ere segitzen dute tarteka bere liburu uzta ematen, eta ezin zaie ukatu bere ekarria eta onura. Askotan salatu izan dugu beren edizio, marketin eta zabalkunde teknikak ez direla liburuarentzat mesedegarrienak, baina beste alde batetik ohiko bide komertzialean sarbiderik zailena duten generoentzako aterpe bilakatzen dira sari-keta instituzionalak.

Euskaltzaindiak BBKren babesarekin antolatutako sari-keretako liburuak kaleratu dira orain hurrena. Hilabete batzuk iragan dira, baina oso litekeena da askorentzat berri izatea hau. Beraz, xehetasunak emango dizkizuet: 1998ko deialdian eleberri saria hutsik utzi zuten, eta gainerako generoetan hauexek saritu zituzten: poesian Jose Luis Padron artista urretxuarraren *Ibaia euri-erasotan beza-la*; saiakeran Jon Sudupe irakasle zumaiarraren *Euskaldunak, liberalak eta komunitatezaleak*, bere aspaldiko ideia ildoari jarraitzen diona; eta antzerkian Karlos del Olmo itzultzaile bilbotar-donostiarraren *Jon gurea, Parisen hatzarena*.

Antzerkia izango da beharbada gure literatur genero guztietan errukarriena eta errauskinena, beirazko zapata-txoa jarriko dion printzerik gabea gainera, eta teatro lan sarituaz esango ditut bi hitz, horrenbestez, gaia ere oso literarioa duenez gero: Jon Mirande da protagonista, eta haren azken orduak kontagaia. Bitxia da ikustea nola, bizi zelarik hain laguntza gutxi izan zuen idazleari hil eta gero hainbat miresle eta ikerle atera zaizkion. Karlos del Olmok ere Parisko poetarekiko maitasuna ageri du, haren

barne borroka eta kontraesanetan sartu eta konprenitzen saiatu da, eta hori guztia publikoari azaltzen, obra dramatikokoaren egitura erabiliz. Hitz gehitxo du agian obrak inguruotan egin ohi den antzerki motarako, baina lan interesgarria da inondik ere, Mirande ezagutu nahi edo jadanik maite dutenentzat batez ere.

Zakuan geratzen direnak

Inoiz ez dugu nahi genuen guztia komentatzeko tokirik izaten, nahi genukeen guztia irakurtzeko astirik izaten ez dugun bezala. Hala ere, aipatu egingo ditut zakuan geratu zaizkidanak: beharbada hurrengoan topatuko dut tarte bat, edo bestela zuen ohe-mahai gainean izango duzue haientzako txoko bat. Euskaraz hain gutxi lantzen den gazteentzako literaturako bi obra berri eta interesgarri: Juan Luis Zabalaren *Harri barruko bihotz-borrokak* eta Txema Garcia-Vianaren *Bi ipuin harrigarri*. Gero Jabier Mugu-ruza kantariaren beste sarraldi bat helduentzako literaturan: *Laura kanpoan da*, gertakari gutxiko hari xume baten azpian bizitzaren taupadak harrapatu nahi dituen kontakizuna. Edo bestela aldizkariak, normalki hemen aipatu ez baina bizitasun eta eztabaida intelektualaren euskarri izaten direnak: *Buztanikara* deritzan fanzine moduko paper sorta bat atera dute Azpeitia-Azkoitia aldean, aspaldi ikusi dudan gauzarik freskoena; eta Bilbotik berriz *Zenbat Gara* aldizkariaren 3. alea, euskalgintzaren barruan debatea eta saltsa piztu nahi dituen. Horra gonbita. ¶